

Bu Sayıda

Praksis dergisi, bu sayısında, *kapitalizm ve demokrasi* konu ediniyor. Bu ikili arasındaki ilişki, hem derin bir maziye hem de yakıcı bir güncelliği içinde taşıyor. Marx, kapitalist dönemin başlangıcını 16. yüzyıla kadar götürür. Bu sayıdaki içeriği ile demokrasinin başlangıcını ise Antik Yunanda değil, fakat 1789 Devriminde, ama daha çok da 1848'in devrimci dalgasında görmek mümkündür. Bu başlangıçla birlikte, sözü edilen ikilinin, aynı coğrafyada cereyan eden eş-zamanlı yolculuğu başlamıştır. Burjuva kuramcıları tarafından bu yolculuk, biri diğerinin önkoşulu olan bir ikilinin yolculuğu olarak görülmüştür. 1917 Ekim Devrimi bu görüşlere verilmiş en kesin yanıtıdır; ikilinin sözü edilen serüveni 1917'de devrimci bir kırılmaya uğramış, işçi sınıfının 1848'de 'keşfettiği' ve kapitalist sistemden bağımsızlaşarak siyasal iktidar talebini dile getirdiği program bu tarihte doruk noktasına ulaşmıştır. Kapitalizm ve demokrasi ilişkisi açısından, 20. yüzyıldaki yolculuğun büyük bir bölümü bu devrimci kırılmanın prizmasından geçerek sürmüştür.

Yeni yüzyılda kapitalizm ve demokrasi ilişkisi hakkında neler söylenebilir? Acaba, yeni bir kırılma noktasından, ama bu kez karşı-devrimci bir kırılma noktasından söz edilebilir mi? Bu öyle bir nokta ki, bir yanda bağımsız ve antagonistik bir toplumsal güç olarak siyasal iktidarın her seviyesinden dışlanan ve kendisini bir sınıf olarak örgütleyebilme kapasitesi darbe üstüne darbe alan işçi sınıfı yer alıyor, diğer yanda ise çeşitliliği ve etkisi doruğa ulaşmış bulunan sivil toplum hareketi. Üstelik bu nokta, Wood'un (2002) altını kalınca çizdiği kapitalist hareket yasalarının yerkürenin en ücra köşelerine kadar sirayet ettiği bir bağlamda belirginlik kazanıyor.

İnsanlık tarihinde herhalde "demokrasi" kadar değişken anlamlara sahip olan kavram pek azdır. Hem egemenlerin hem direnenlerin bayrağında onun adı dalgalanır. Düzenin penceresinden demokrasiye bakıldığında, araçsallaştığı ölçüde bir tehdit, biçimselleştiği ölçüde ise bir istikrar unsuru görülür. Hem istismara açık bir edilgenlik, hem her türlü kalkışmanın buharını alabilen bir rasyonellik atfedilir. Zalimin zulmü için de, mazlumun

direnışı için de meşruiyet kaynağıdır.

ABD başkanı George Bush, Irak'ı işgal ederken “demokrasi” getirmek iddiasındadır. 1989'dan sonra, Dünya Bankası ve IMF gibi dünya kapitalizmini yönlendiren yapılar, demokrasiyi, özelleştirmelerle ve toplumun piyasalaşması ile özdeşleştirmiştir. Açılımı, “bireysel tercih özgürlüğünden” ibaret olan “demokrasi projesi”, bu kuruluşlardan kredi alabilmenin bir koşulu haline gelmiştir. Ucuna kredilerin iliştiirildiği yapısal reform paketleri ile de bütün bir toplum “bireysel tercihlerin” gerçekleşeceği “fırsatlar alanının”, yani piyasanın önceliklerine göre yeniden örgütlenmiştir. Bu koşullarda, reformlarla demokrasi ilişkisi, yeni bir yönetim biçimi ve yönetim tarzı olan yönetişim modeli aracılığıyla kurulmaya başlanmıştır.

1990'lı yıllarda sürekli 21. yüzyılın bir kaos ve savaş yüzyılı olacağı söylendi. 21. Yüzyıl, bu tahminleri boşa çıkarmadan başladı. Amerikan emperyalizminin günümüzdeki stratejisi, sözü edilen tahminlerin en büyük güvencesidir. Bu kaotik ortamda, kapitalizm kendini güvence altına almadan demokrasi kurumlarının işlemesine izin verilmemektedir. Bunun en tipik örneği ise 2002 yılında Venezuela'da yaşanmıştır. Kapitalizm ve demokrasi arasındaki tarihsel “flört” her ikisinin de kendi yolunu tutması ile sona ermektedir. 18 Ekim 2003 tarihinde Bolivya'da hükümeti düşüren halk ayaklanması, bu tespiti kaynaklık eden yeni bir gelişmedir. Bu noktada artık şu soru kaçınılmaz olmaktadır. Kapitalistlerin demokrasi talebi ile emekçilerin demokrasi talebi neyi ifade etmektedir?

Bu soru bizi özgürlük ve eşitlik arasındaki ilişkiye yönlendirecektir. Bu konuda, en genel hatlarıyla liberal sav, eşitliğin özgürlüğü yok ettiğini ve ilerlemeyi engellediğini iddia etmektedir. Eleştirel yaklaşıma gelince, onun savını Bolivya örneğinde somutlaştırmak anlamlı olacaktır. Bolivya halkı, daha özgür olabilmenin yolunu, özelleştirmelere, işsizliğe, topraksızlığa vb. karşı çıkmakta görmüştür. Bolivya'da ne kadar özgürlük olduğu ne kadar eşitlik olduğu ile ya da tersi ile ölçülür hale gelmiştir.

İlerleyen sayfalarda, kapitalizm ve demokrasinin ilişkisini çö-

zümlemek için bize ipucu sağlayan ve yol gösteren yazılar yer alıyor.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, “demokratikleşme” adı altında yürütülen programlar ve özelleştirmelerle toplumsal eşitsizliklerin günbegün derinleşmesi, insanları her geçen daha fazla sefalete sürüklmekte, daha fazla siyasal sistemin dışına itmekte ve siyasal haklarını elinden almaktadır. Bu sürecin çözülmesinde önemli açılımlar sağlayan Metin Özuğurlu, “Eşitlik Körü ‘Demokratikleşme’ Programlarının Eleştirisi” adlı makalesinde, Türkiye’deki “demokratikleşme” programının eleştirisini yapmaktadır. Özuğurlu, Türkiye’de, “demokratikleşme” programına burjuvazinin sahip çıktığına dikkat çekerek bunun nedenleri üzerine düşünmemizi sağlıyor. Burjuvazinin “demokrasi” programıyla, emeğin demokrasi programı arasındaki karşıtlığa da dikkat çeken Özuğurlu, Türkiye’de siyasal düzlemde “milli” ve “kozmpolit” kimliklere dayanarak oluşan kamplaşma nedeniyle bu paradoksun net bir biçimde görülemediğini söylüyor. Farklı sınıflara dayalı demokrasi programları arasındaki paradoksun çözümünün ise böyle bir kamplaşmanın yerine emek-sermaye kamplaşmasının geçmesiyle mümkün olacağına dikkat çekiyor. “Demokratikleşme” programıyla ilgili bir başka yazı, kitap tanıtımı bölümünde Demet Dinler’in Joma Nazpary’nin *Sovyet Sonrası Karmaşa* başlıklı kitabının değerlendirdiği yazısı. Dinler, dikkatimizi, Nazpary’nin aracılığıyla, serbest piyasa ekonomisiyle demokrasi arasında doğrudan bağ kuran liberal yaklaşımın geliştirdiği “demokratikleşme” projelerinin eski Sovyetler Birliği’ne bağlı cumhuriyetlerde yol açtığı sefalet ve karmaşaya çekiyor. Bu ülkelerdeki “demokratikleşme” programlarının aslında ortaya çıkan yeni iktidar ve eşitsiz güç ilişkilerini de meşrulaştırmaya yaradığına dair açık örnekler sunuyor.

“Demokratikleşme” programlarında da yer alan, ancak özellikle siyaset bilimi literatüründe son yirmi yılın önemli tartışma başlıklarından birini oluşturan kavramlardan bir tanesi sivil toplum kavramıdır. Literatürün yanı sıra, sivil toplumun geliştirilmesi günümüzde örneğin Dünya Bankası gibi kuruluşların da belli başlı ilgi alanlarından birini oluşturmaktadır; genel eğilim,

sivil toplumu temsilen sivil toplum örgütlerinin, şirketlerle birlikte siyasal iktidarı paylaşması yönündedir; öyle ki siyasal iktidarın sivil toplum örgütleri, şirketler ve bürokrasi tarafından birlikte kullanılması, demokrasinin bir koşulu olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede, sivil toplum örgütü kavramı ve sivil toplum kavramının açıklanması ve çözümlenmesi gerekmektedir; pek çok kavramda olduğu gibi bu kavramın da yeniden tanımlandığı bir sürecin içinden geçmekteyiz. Nitekim bu çerçevede, sivil toplum kavramının, ve kavramın tarihsel gelişiminin sivil toplum tartışması için önemi yadsınamaz. Bu sorunu “Marx ve Sivil Toplum” başlıklı yazısında ele alan Mehmet Yetiş, ayrıntılı ve derinlemesine bir çözümleme yaparak kavramın tarihsel gelişimini -özellikle Marx’ın eserlerinde kavramın gelişimini- ve düşünsel tartışmaları bizimle paylaşmaktadır. Yetiş, Marx’ın tanımıyla “artı-değer sömürsünün gerçekleştiği, sınıfsal bölünmelere göre biçimlenen bir alan” olarak gördüğü sivil toplum kavramının Marx’ın eserlerindeki gelişiminin, birbiriyle ilişkili olan iki aşamada incelenebileceği önerisini getirmektedir. Sivil toplumla ilgili bir diğer yazı, kamusal alanla ilgidir. Alex Demirovic, yazısında, kamusal kavramının özgürleştirici potansiyelinin Habermas ve Benhabib’in normatif demokrasi kuramlarında iddia edilen aksine çok daha az olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Hegemonya, kamusal alanında olduğu kadar kamusal alanın biçiminde, üslubunda, tarzında... vs. zaten var olduğu için, kamusal alanın kendisinin, bir tür kültürel hakimiyet uyguladığı görüşünü savunan yazar, kamusal alan tartışmalarının eleştirisinde Foucault’dan yaratıcı bir şekilde yararlanmaktadır. Ancak bu yazının amacına ulaşmış olmadığı tartışmalıdır. Bununla birlikte oldukça ilginç bir tartışma fırsatı sunmaktadır bize. Sivil toplum üzerine, son olarak, Ateş Uslu, Gülnur Savran’ın *Sivil Toplum ve Ötesi* adını taşıyan kitabını değerlendirilmektedir.

Buraya kadar yazılar, kapitalizm ve demokrasi arasındaki ilişkiyi, çeşitli deneyimlerden, güncel programlardan ve kavramsal tartışmalara odaklanarak ele almaktadır. Artık, kapitalizm ve demokrasi arasındaki ilişkinin kuramsal açıdan nasıl ele alınabileceğine dair yazılara sıra gelmiştir. Bunların ilki, Marksizm ve

demokrasi arasındaki ilişkiyi çözümleyen Metin Çulhaoğlu'nun yazısıdır. Çulhaoğlu, tartışmaya şu sorularla katılmaktadır: “1. Burjuva demokrasisi ya da ‘biçimsel’ demokrasi, bir üretim tarzı olarak kapitalizmin doğrudan uzantısı sayılabilir mi? 2. Kapitalizmdeki devlet/sivil toplum ya da siyaset/ekonomi ayrımı ele alınırken gözetilmesi gereken kuramsal/yöntemsel kayıtlar ve sınırlamalar nasıl ortaya konabilir? 3. Liberalizm ve “liberal devlet” düşüncesi ile, demokrasi ve ‘demokratik devlet’ yaklaşımı ve pratiği arasındaki ilişkiler nasıl kurulmalıdır?” Temayı işleyen ikinci yazı, Marksist kuramın demokrasi yaklaşımına ilk yazıdan biraz daha farklı bir yaklaşım sunmaktadır Mustafa Bayram Mısır, yazısında, Marksizmin demokrasiyi hem bir biçim hem de bir içerik olarak gördüğünü vurgular. Mısır, ayrıca, Paris Komünü'nün, temsil vb. gibi demokratik mekanizmalar için çözümlenmeyi hak eden bir tarihsel deneyim olduğunu bir kez daha bize hatırlatmaktadır. Üçüncü yazı ise yine Marksizm ve demokrasi ilişkisini ele alan Richard Wolff'a aittir. Wolff, Marksizmin demokrasi tartışmalarına öncelikli ve en önemli katkısının, demokratik karar alma ile kararlaştırılacak nesneler listesine sınıf yapılarını koyma talebi ve savları olduğunu söylemektedir. Wolff, sınıf yapılarını bu listenin dışında tutan demokratik hareketlerin Marksistler tarafından reddedilmesini önerir. Böyle bir reddiye, burjuva ve Marksist demokrasi arasındaki ayrımı teslim edecek ve somut olarak belirleyecektir. Bu ana tema ile ilgili diğer bir yazı, kapitalizmin az gelişmiş ülkelerde aldığı biçim ve bunun demokrasiye yansıma biçimlerini tarihsel bir çerçevede anlatan Faruk Ataay tarafından kaleme alınmıştır. Ataay, neoliberal politikalar egemenliğini sürdürdüğü müddetçe, az gelişmiş ülkelerde meşruluğunu “demokratik değerler”den alan “çoğulcu” bir demokrasi anlayışının yaşama geçme olasılığını oldukça zayıf bulur. Son olarak, kapitalizm ve demokrasi ilişkisini çözümleyen önemli yazarlardan biri olan E.M. Wood'un Türkçe'ye çevrilen *Demokrasi Kapitalizme Karşı* başlıklı kitabını değerlendiren Zafer Yılmaz'ın yazısı, Wood'un görüşlerinin yanısıra konu ile ilgili diğer tartışmalara da yer vermektedir.

Bundan sonra, sırasıyla, önce demokrasinin temel ilkelerinden

eşitlik ve özgürlükle ilgili olduğunu düşündüğümüz Gülnur Acar Savran'ın karşılıksız ev-içi emek konulu yazısı gelmektedir. Savran, kadınların karşılıksız ev emeğini tarihsel somutluğu içerisinde çözümlemenin gerekliliğinin altını çiziyor. Ev-içi emeğin ekonomi politiğini yapan bu yazıdan sonra, ekonomi-politik kavramının düşünsel ve tarihsel serüvenine ışık tutan İşaya Üşür'ün yazısı gelmektedir. Son olarak ise, E.M. Wood'un geçtiğimiz Eylül ayında ODTÜ İktisat Kongresi'ne gönderdiği bildiriye yer vermekteyiz. Wood'un yazısı, "sermaye imparatorluğu" adını verdiği emperyalizmin bugün geldiği biçimle ilgilidir. Wood, klasik Marksist emperyalizm kuramının geliştirilmesi gerektiği uyarısını yaptıktan sonra, buna bir başlangıç olarak ortaya sorularını koyar.

Ele alınan son tema, hukuk tartışmaları, adalet ve etikle ilgilidir. İlki, temayı Marks'ın bir ahlakçı olup olmadığı tartışması etrafında ören Doğan Göçmen'in yazısı. İkinci yazı ise, artık hukuk konusunda bir tartışma yaratmasını umduğumuz, John Hazard'ın yazısıdır; Hazard, Sovyet hukukçularının Marksizm ve Hukuk konusundaki görüşlerine Sovyetler Birliği'nin kendi tarihsel gelişimi içinde yer vermektedir.

Dosya konumuz dışında, Simon Clarke'ın geçen sayıdan devam eden devlet kuramları ile makalesi bulunmaktadır. Dergide yer alan son iki yazı kongre değerlendirmelerine ayrıldı: Ali Ekber Doğan'ın kendi izlenimlerini de aktardığı ODTÜ İktisat Kongresi değerlendirmesi ve Berksoy Bilgin'in Almanya'da Temmuz ayında gerçekleşen "Küreselleşme ve Devlet" konulu atölye çalışmasını değerlendirdiği yazısı.

Son söz: Zor bir temayı ele aldık; ancak kolektif emekle üzerinden gelinebilirdi ki öyle de oldu. İyi okumalar...

Atıf verilen kaynak:

Wood, E. M (2002) *The Origins of Capitalism*, Londra: Verso.